

5. Hobfoll S. E., Lilly R. S. Resource conservation as a strategy for community psychology / S. E. Hobfoll, R. S. Lilly // Journal of Community Psychology. – 1993. – № 21. – P. 128–148.

## УДК 159.91

*Тогобицька В.Д., к. психол. наук, доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах НУЦЗУ*

### ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ НАДІЙНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС УКРАЇНИ

В статті на основі отриманих авторкою емпіричних даних обґрунтовується алгоритм психологічного прогнозування професійної надійності фахівців аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС України.

*Ключові слова:* прогнозування, професійна надійність, фахівець аварійно-рятувального підрозділу ДСНС України.

В статье на основе полученных автором эмпирических данных обосновывается алгоритм психологического прогнозирования профессиональной надежности специалистов аварийно-спасательных подразделений ДСНС Украины.

*Ключевые слова:* прогнозирование, профессиональная надежность, специалист аварийно-спасательного подразделения ДСНС Украины.

**Постановка проблеми.** Професійна діяльність працівників аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС України відрізняється непередбачуваністю та нерівномірністю. Не можна сказати, що рятувальникам доводиться постійно виконувати одні й ті самі дії, приймати участь у ліквідації наслідків одних й тих самих надзвичайних ситуацій. Отже, кожне завдання рятувальників має свої особливості, свої складнощі та відрізняється від інших.

Екстремальні умови діяльності рятувальника є досить небезпечними та складними, що в свою чергу вимагає від фахівця особливої, спеціальної підготовки та високого рівня сформованості певних професійно-психологічних якостей. Найбільш високі вимоги висуваються до розвитку нервово-психічної стійкості особистості та рівня розвитку навичок саморегуляції психічного стану [1].

**Метою** роботи є спроба авторки визначити можливість проведення психологічного прогнозування надійності діяльності фахівця аварійно-рятувального підрозділу ДСНС України.

**Виклад основного матеріалу.** За даними результатів індивідуальної психологічної співбесіди, фахівці аварійно-рятувальних підрозділів,

що приймали участь у дослідженні, були розподілені на групи за показником «Рівень професійної придатності до дій в екстремальних умовах». Кожний досліджуваний отримав відповідну «категорію придатності»: високу (рекомендовані), середню (умовно рекомендовані) та низьку (не рекомендовані). Узагальнення результатів психологічної співбесіди дозволило отримати наступні результати (див. табл. 1).

Таблиця 1

Взаємозв'язок рівня професійної успішності рятувальників та категорії придатності до дій в екстремальній ситуації

Рівень професійної успішності	Категорія придатності до діяльності в екстремальній ситуації		
	Рекомендовані (у %)	Умовно рекомендовані (у %)	Не рекомендовані (у %)
Високий	68	32	0
Середній	56	34	8
Низький	0	11	89

Отримані дані свідчать про те, що найбільша кількість фахівців, рекомендованих до складної діяльності (68%), відноситься до 1 групи досліджуваних, які характеризуються високим рівнем професійної успішності. При цьому, в даній групі не відмічено жодного фахівця, якому була б присвоєна низька категорія придатності.

Для визначення взаємозв'язку між показниками рівня професійної успішності та категорією придатності працівника аварійно-рятувального підрозділу ДСНС України був проведений кореляційний аналіз за  $r$ -критерієм Пірсона. При обробці даних було відзначено тісний позитивний кореляційний зв'язок ( $r=0,67$ ,  $p \leq 0,01$ ) між зазначеними показниками.

Отже, можна стверджувати, що загальний рівень професійної успішності може визначати рівень придатності фахівця до діяльності в екстремальних ситуаціях. Таким чином, можна сказати, що більше половини фахівців з високим рівнем професійної успішності здатні виконувати професійні обов'язки в умовах підвищеної складності, а отже є професійно надійними.

Наступним кроком вивчення факторів, що обумовлюють придатність фахівця ДСНС до дій в екстремальних ситуаціях став аналіз кореляційних зв'язків з особистісними особливостями та професійно-важливими якостями рятувальника (див. рис. 1).

Так, було виділено тісний позитивний взаємозв'язок категорії професійної придатності до дій в екстремальних умовах з професійною мотивацією, а точніше – особистісною спрямованістю на вирішення завдання ( $r=0,84$ ,  $p \leq 0,01$ ), з особистісним фактором «С» ( $r=0,79$ ,  $p \leq 0,01$ ), що

характеризує рівень емоційної стійкості особистості. Також було виділено позитивний, помірний за силою, кореляційний зв'язок з фактором «В» ( $r=0,35, p \leq 0,05$ ), який свідчить про інтелектуальні особливості фахівця.



**Рис. 1** □ Кореляційна структура компонентів, що визначають категорію придатності фахівця аварійно-рятувального підрозділу до дій в екстремальній ситуації

Окрім цього, було відмічено й позитивний взаємозв'язок між професійною придатністю рятувальника та стажем його служби в ДСНС ( $r=0,53, p \leq 0,05$ ) і стажем служби в аварійно-рятувальному підрозділі ( $r=0,36, p \leq 0,05$ ).

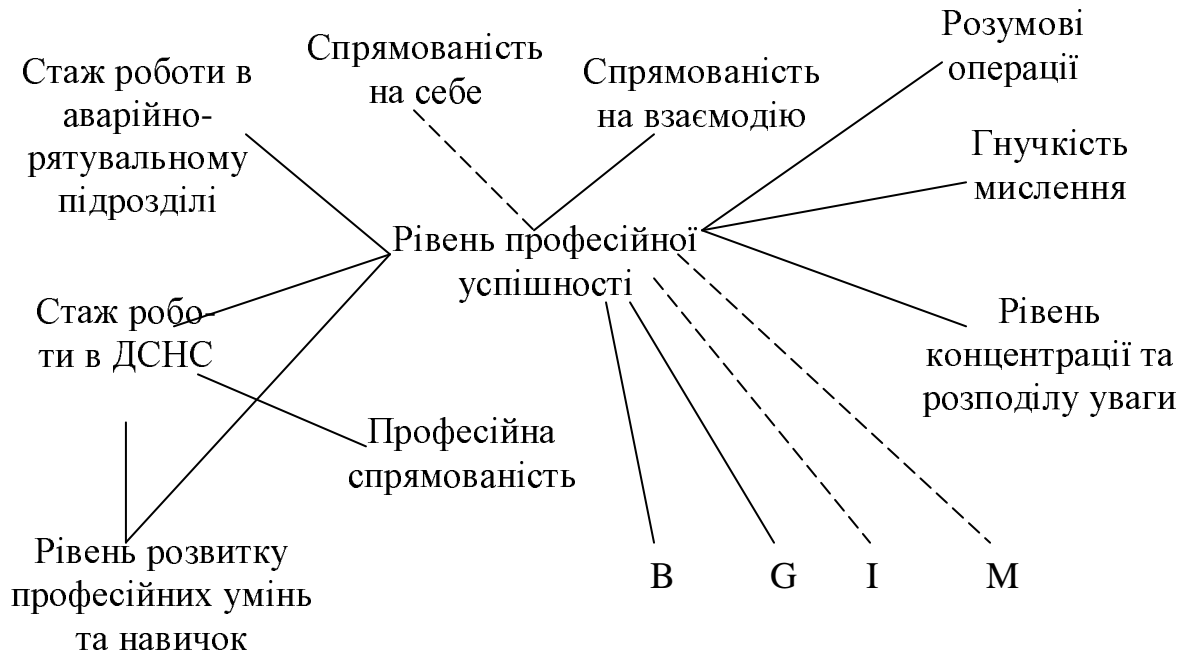
Проведений розподіл фахівців за критеріями, що визначають категорію придатності до дій в екстремальних умовах, показав, що більшість фахівців, придатних до складної діяльності, мають високий рівень професійної успішності. Визначено тісний взаємозв'язок між показниками рівня професійної успішності та категорією придатності фахівця аварійно-рятувального підрозділу до діяльності в екстремальних умовах.

Серед основних факторів, що обумовлюють придатність рятувальників до складної діяльності можна виділити професійну спрямованість, стаж роботи в ДСНС, рівень інтелекту особистості та емоційну стійкість.

Наступним кроком нашого дослідження стало проведення кореляційного аналізу між показниками виразності особистісних факторів, професійно важливих якостей рятувальників та рівнем професійної успішності фахівців аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС України. Для вивчення даного аспекту нами був проведений кореляційний аналіз за допомогою  $r$ -критерію Пірсона, що дозволяє визначити, наскільки є пропорційною мінливістю досліджуваних змінних (див. рис. 2).

Вивчення детермінант професійної успішності фахівців ДСНС ми

визнали доцільним розпочати з розгляду взаємозв'язку даної категорії зі стажем роботи рятувальника. Так, проведений кореляційний аналіз дозволив встановити, що рівень професійної успішності має тісний позитивний зв'язок зі стажем роботи фахівця в аварійно-рятувальному підрозділі ( $r = 0,92, p \leq 0,01$ ) та середній за силою позитивний зв'язок з показником стажу фахівця в ДСНС ( $r = 0,63, p \leq 0,05$ ).



*Примітка:*

————— прямиа кореляція;  
 - - - - - зворотна кореляція.

**Рис. 2** □ Кореляційний зв'язок індивідуально-психологічних якостей особистості фахівця аварійно-рятувального підрозділу ДСНС України

Безумовно, часовий фактор у будь-якій професії є дуже важливим та сприяє накопиченню безцінного професійного досвіду фахівця, допомагає знаходити рішення в складних ситуаціях, розвиває такий феномен як професійна інтуїція та підвищує загальний рівень професійної майстерності особистості. Таким чином, можна стверджувати, що одним з багатьох факторів, які обумовлюють рівень професійної успішності фахівця аварійно-рятувального підрозділу ДСНС України є стаж його роботи на конкретній посаді.

Аналіз взаємозв'язку показників мотиваційної сфери з професійною успішністю рятувальників дозволив встановити, що між цими двома показниками також існує взаємозв'язок. Так, було відмічено помірний за силою зворотній кореляційний зв'язок між рівнем успішності рятувальника та індивідуальною спрямованістю або спрямованістю на се-

бе, на власні інтереси та потреби ( $r = -0,40$ ,  $p \leq 0,05$ ), і помірний позитивний зв'язок показника професійної успішності та спрямованості особистості на взаємодію ( $r = 0,43$ ,  $p \leq 0,05$ ).

Наступну низку зв'язків було утворено за допомогою складових когнітивного компоненту в структурі особистості. Так, було встановлено, що рівень професійної успішності можуть обумовлювати розумові операції (узагальнення та аналіз інформації) - ( $r = 0,57$ ,  $p \leq 0,05$ ), гнучкість мислення - ( $r = 0,33$ ,  $p \leq 0,05$ ) та рівень концентрації та розподілу уваги рятувальника ( $r = 0,68$ ,  $p \leq 0,05$ ). Окрім цього було відмічено, що професійна успішність тісно пов'язана з рівнем сформованості професійних умінь та навичок при виконанні службових задач ( $r = 0,78$ ,  $p \leq 0,05$ ).

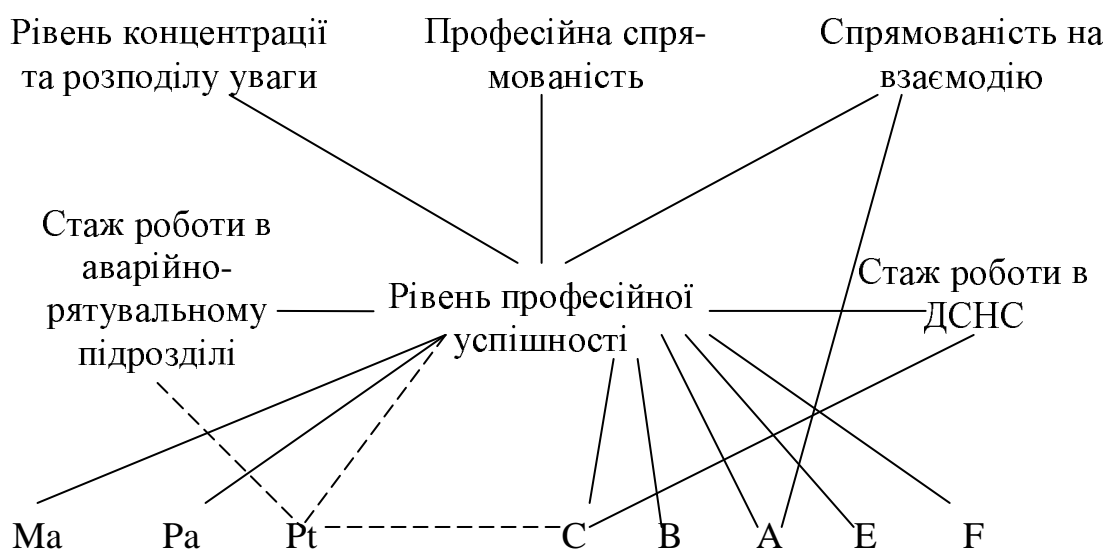
При подальшому аналізі існуючих взаємозв'язків нами був відзначений сильний позитивний кореляційний зв'язок між показниками стажу роботи фахівця в ДСНС та рівнем розвитку його професійних умінь та навичок ( $r = 0,81$ ,  $p \leq 0,05$ ), а також помірний зв'язок з показником професійної спрямованості особистості ( $r = 0,46$ ,  $p \leq 0,05$ ).

Окрім зазначених взаємозв'язків було відмічено наступне. Рівень професійної успішності може визначатись рівнем інтелектуального розвитку особистості - фактор «В» ( $r = 0,39$ ,  $p \leq 0,05$ ), а також виразністю фактора «Г» - (соціальна домінантність) ( $r = 0,54$ ,  $p \leq 0,05$ ). Таким чином, рівень згаданих якостей прямо пропорційний рівню професійної успішності рятувальника. Отже, якщо фахівець відрізняється високим рівнем інтелекту, помірною незалежністю, високим рівнем усвідомлення власних вчинків, вимогливістю до себе та оточуючих і діловою спрямованістю, то можна з упевненістю говорити про високу імовірність надійності його професійної діяльності.

Необхідно також відмітити, що нами було виявлено зворотній кореляційний зв'язок між виразністю показника професійної успішності фахівця аварійно-рятувального підрозділу та виразністю наступних особистісних факторів: «М» (практичність - мрійливість) - ( $r = -0,61$ ,  $p \leq 0,05$ ) та «І» (жорсткість - м'якість) - ( $r = -0,44$ ,  $p \leq 0,05$ ). Виходячи з цього, можна відмітити, що високий рівень професійної успішності рятувальників забезпечується практичністю, уважністю до дрібниць, психічною стійкістю в екстремальних умовах, а також реалістичністю, раціоналізмом та самовпевненістю.

На етапі подальшого вивчення даного питання, нам здалося доцільним окремо розглянути фактори, що обумовлюють високий рівень професійної успішності, тобто характерні рятувальникам, яких певною мірою можна відмітити як надійних (див. рис. 3).

Так, високий рівень професійної успішності фахівця аварійно-рятувального підрозділу ДСНС України тісно пов'язаний зі стажем роботи в ДСНС ( $r = 0,70$ ,  $p \leq 0,05$ ) та строком служби в аварійно-рятувальному підрозділі ( $r = 0,51$ ,  $p \leq 0,05$ ).



Примітка:

————— пряма кореляція;  
 - - - - - зворотня кореляція.

**Рис. 3 □ Кореляційний зв'язок індивідуально-психологічних особливостей фахівця аварійно-рятувального підрозділу ДСНС України з високим рівнем професійної успішності**

Окрім цього, відмічено взаємозв'язок з рівнем концентрації і розподілу уваги ( $r = 0,49$ ,  $p \leq 0,05$ ), спрямованістю на взаємодію та співпрацю ( $r=0,56$ ,  $p \leq 0,05$ ) та професійною спрямованістю особистості ( $r=0,44$ ,  $p \leq 0,05$ ), яка в свою чергу об'єдналась прямим помірним зв'язком зі стажем роботи в ДСНС України ( $r = 0,38$ ,  $p \leq 0,05$ ).

Наступну лінію взаємозв'язків відмічено за участю особистісних якостей рятувальників. Так, професійна успішність пов'язана з виразністю наступних факторів: «В», що відображає інтелект особистості ( $r = 0,36$ ,  $p \leq 0,05$ ), «С» - емоційна стійкість ( $r = 0,71$ ,  $p \leq 0,05$ ), «А» - рівень розвитку комунікативних навичок ( $r = 0,32$ ,  $p \leq 0,05$ ), «Е» - рівень домінантності ( $r = 0,28$ ,  $p \leq 0,05$ ) та фактором «F» ( $r = 0,25$ ,  $p \leq 0,05$ ).

Таким чином, можна узагальнити, що потенційно професійно успішними можуть бути ті рятувальники, які відрізняються високим рівнем інтелектуального розвитку, сформованою емоційною стійкістю, розвиненими комунікативними навичками, незалежністю, впертістю, енергійністю і активністю.

Окрім цього професійна успішність тісно пов'язана з виразністю б шкали СМДО «Pa», яка свідчить про стійкість особистості, про активність її позиції, прагнення накопичувати досвід та керуватися ним в складних ситуаціях ( $r=0,71$ ,  $p \leq 0,05$ ); із 9 шкалою СМДО «Ma», що ви-

ражає впевненість особистості, оптимістичність, прагнення до спілкування ( $r = 0,24$ ,  $p \leq 0,05$ ). Відмічено і зворотній кореляційний зв'язок професійної успішності з 7 шкалою СМДО «Pt», що свідчить про рівень тривожності особистості ( $r = -0,47$ ,  $p \leq 0,05$ ). Зазначимо, що виразність даної шкали в свою чергу також зворотньопропорційна стажу роботи фахівця в аварійно-рятувальному підрозділі ДСНС ( $r = -0,49$ ,  $p \leq 0,05$ ) та із особистісним фактором «С», який характеризує емоційну стійкість рятувальника і знаходиться у взаємодії з показником стажу роботи фахівця в ДСНС ( $r = 0,37$ ,  $p \leq 0,05$ ).

Ми вважаємо, що на основі визначення ваги структурних компонентів, які сприяють підвищенню професійної успішності, можна впевнено говорити про їх внесок в забезпечення надійності професійної діяльності фахівців аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС України.

Для вивчення місця, ролі та ваги кожного компоненту, які можуть виступати в якості детермінант професійної успішності рятувальників, нами був проведений факторний аналіз методом головних компонентів з Varimax raw обертанням. В якості критерію значимості результатів виступила факторна вага 0,40. Це дозволило виділити основні фактори психологічної основи особистості, які виступають в ролі визначальних одиниць рівня виконання фахівцем-рятувальником своїх функціональних обов'язків (див. табл. 2).

Перший фактор було утворено сукупністю наступних показників: «В» - рівень інтелекту фахівця (0,781), розуміння професійної задачі (0,652), рівень розумових операцій (0,622) і рівень концентрації та розподілу уваги (0,474). Даний фактор можна позначити як *когнітивний компонент*.

Другий фактор склали ділова спрямованість або спрямованість особистості на вирішення професійного завдання (0,578), прагнення досягнути успіху (0,822) та свідомий вибір професії рятувальника (0,971). Перераховані структурні одиниці можна віднести до *мотиваційного компоненту*.

Третій фактор було утворено за допомогою особистісних показників: «С», що характеризує емоційну врівноваженість особистості (0,676), «Q4», що свідчить про рівень напруженості (0,707), «Q3» - самоконтроль особистості (0,809), «Pt» - тривожність особистості (-0,542). Таким чином, розглянуті елементи можна об'єднати за принципом присутності в них *емоційно-вольового компоненту*.

Таким чином, проведений факторний аналіз дозволив виділити найважливіші структурні компоненти, які обумовлюють рівень професійної успішності фахівця аварійно-рятувального підрозділу ДСНС, та визначити їх вагу та роль в підвищенні професійної успішності.

Таблиця 2

Факторна структура психологічної основи, що забезпечує ефективність професійної діяльності рятувальника

Rotated Component Matrix(a)										
	Component									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Стаж роботи в ДСНС		0,232				0,701				
Стаж роботи в аварійно-рятувальному підрозділі					0,565					
Інтегральний показник				0,201					0,106	
Здатність до аналізу			0,504		0,116					
Здатність до просторового мислення				0,604						
Емоційна деструкція					-0,817					
Гнучкість розумових процесів	0,622					-0,105				
Здатність до концентрації уваги	0,474							0,998		
A – Товариськість				0,544						
B – Інтелект	0,781		0,353							
C – Емоційна стійкість			0,676							
E – Домінантність				-0,879						
F – Розважливність		-0,740								
G – Моральні якості				-0,321						
H – Сміливість						0,934				
I – Твердість					0,023			0,554		
L – Довірливість		0,012								
M – Практичність	-0,561									
N – Наївність				0,670						
Q – Тривожність	0,540					-0,508				
Q1 – Консерватизм				0,448					0,703	
Q2 – Залежність								-0,789		
Q3 – Самоконтроль			0,809							
Q4 – Напруженість			0,707			-0,300				



Продовження таблиці 2

	Component									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
L – Неправда	0,676									
F – Вірогідність			0,873			0,341				
K – Самооцінка								0,561		
HS – Понадконт- роль					0,937					
D – Депресія			0,783							
HU – Істерія				0,559			0,937			
PD – Психопатія		0,034								
Mf – Мужність					0,789					
Pa – Ригідність				0,563						
Pt – Тривожність			- 0,542				0,781			
Sc- Індивідуалістичність	0,223				0,745					
Ma – Активність					0,673					
Si – Інтроверсія			0,783							
Спрямованість на взаємодію					0,889		0,643			
Спрямованість на себе			-0,672			0,233				
Спрямованість на за- дачу		0,578			-0,122					
Усвідомлення вибору професії		0,971		0,682						
Мотивація досягнен- ня успіху		0,822				0,435				
Розвинені навички саморегуляції			0,137		0,786					
Розуміння професій- ного завдання	0,652					0,116				
Стресостійкість					0,903					
Нервово-психічна стійкість				0,561				0,989		
Extraction Method: Principal Component Analysis.										
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.										
a Rotation converged in 38 iterations.										

Проведена процедура факторного аналізу надає можливість використувати отримані результати, – а саме утворені фактори, - для розробки психологічного прогнозу надійності професійної діяльності фахівців аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС України.

Сукупність виділених факторів може виступати в якості підтвердження отриманої на початку дослідження структури еталону фахівця аварійно-рятувального підрозділу та використовуватись при проведенні професійно-психологічного відбору на певну посаду. Окрім цього, є до-

цільним використання отриманих факторів в процесі визначення категорії придатності фахівця до дій в екстремальних ситуаціях, оскільки кореляційний аналіз довів існування тісного взаємозв'язку між категорією придатності та професійною успішністю особистості.

Проведений теоретичний та практичний аналіз проблеми прогнозування надійності професійної діяльності фахівців аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС України дозволив нам визначити загальні особливості проведення професійно-психологічного відбору на службу в ДСНС, визначення категорії придатності фахівця до дій в екстремальних ситуаціях та відокремити низку недоліків в зазначених процесах.

Важливість прогностики в діяльності рятувальників доводити не варто, адже вона є очевидною. Проте її використання на сьогодні не є популярним через недосконалість цього процесу та через відсутність чіткого алгоритму дій щодо складання як оперативних, так і довгострокових прогнозів надійності професійної діяльності.

Для усунення існуючих недоліків нами було проведено вивчення загальної бази психодіагностичних методів та методик, що можуть бути використані при проведенні професійно-психологічного відбору. Окрім цього, шляхом експертного оцінювання та за допомогою факторного аналізу було розроблено еталон сучасного рятувальника високого класу. Також, було обґрунтовано підхід щодо встановлення категорії придатності працівника ДСНС до дій в екстремальних умовах, вивчено індивідуально-психологічні особливості фахівців з різними рівнями професійної успішності.

Таким чином, можна сказати, що результати цих заходів складають основу надійності професійної діяльності фахівця аварійно-рятувального підрозділу ДСНС України.

Для розробки алгоритму нами було використано множинний регресійний аналіз, який націлено для вивчення можливості прогнозування певного результату за особливостями попередньо вивчених характеристик. Окрім прогнозування та виявлення ступеню його вірогідності, множинний регресійний аналіз дозволяє визначити і те, які показники найбільш суттєві, важливі для прогнозу, а які змінні можна виключити з аналізу.

Проведення регресійного аналізу надало можливість отримати своєрідний алгоритм складання або розробки прогнозу надійності фахівця, рівня його професійної успішності та рівня ефективності виконання ним своїх професійних обов'язків в умовах екстремальної ситуації.

При проведенні множинного регресійного аналізу ми отримали наступну формулу (1):

$$Y = \text{Constant} + 0,54B + 0,98KPY + 0,49C3 + 0,88C + 0,65Q3 - 0,35A + 0,65ГПМ + e, \quad (1)$$

де Y – рівень надійності професійної діяльності фахівців-рятувальників;

Constant = 22,64;

e – помилка прогнозування;

КРУ – концентрація та розвиток уваги;

СЗ – спрямованість на задачу;

ГПМ – гнучкість процесів мислення.

Спираючись на отримані результати (див. табл. 3), формула 1 набуває такого вигляду:

$$54,41 = 22,64 + 0,54 B + 0,98 \text{ КРУ} + 0,49\text{СЗ} + 0,88 C + 0,65Q_3 - 0,35A + 0,65 \text{ ГПМ} + 0,14.$$

Таблиця 3

Вихідні данні процедури лінійної регресії

Coefficients(a)					
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>6</b>
(Constant)	<b>22,641</b>	<b>14,175</b>		2,317	,041
A - Товариськість	,354	,812	,068	,113	,912
B - Інтелект	,543	,777	-,362	-,677	,514
C - Емоційна стійкість	,882	,566	-,240	-,532	,043
E - Домінантність	-,304	,447	-,127	-,326	,031
F - Розважливність	,489	,568	,430	,859	,510
G - Моральні якості	,491	,731	-,394	-,836	,022
H - Сміливість	,186	,512	,137	,363	,072
I - Твердість	-,739	,719	-,537	-1,027	,629
L - Довірливість	,854	,743	,657	1,150	,027
M - Практичність	-,531	,835	-,379	-,636	,539
N - Наївність	2,932E-02	,578	,019	,051	,096
O - Тривожність	,525	,793	,343	,662	,523
Q <sub>1</sub> – Консерватизм	-,228	1,184	-,138	-,193	,851
Q <sub>2</sub> – Залежність	-,121	,577	-,089	-,209	,839
Q <sub>3</sub> – Самоконтроль	,654	,635	-,352	-,584	,039
Q <sub>4</sub> – Напруженість	-,359	,662	-,445	-,885	,578
L – Неправда	,745	,633	,562	1,167	,048
F – Вірогідність	,236	,612	-,093	,683	,027
K – Самооцінка	-,243	,811	,569	-,856	,099
HS – Понадконтроль	,673	,902	,454	-,094	,855
D – Депресія	-,278	,752	-,092	,327	,038
HU – Істерія	,537	,561	-,226	-,643	,229
PD – Психопатія	,732	,803	,827	-1,104	,087
Mf – Мужність	,432	,533	,844	-,538	,454
Pa – Ригідність	-,536	,173	,821	,567	,068
Pt – Тривожність	,433	,901	,059	,732	,034
Sc – Індивідуалістичність	,173	,339	,502	,069	,069
Ma – Активність	,253	,408	-,168	-,476	,244
Si – Інтроверсія	-,164	,380	-,412	-,275	,058

## Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5	6
Спрямованість на взаємодію	,588	,763	,459	,533	,345
Спрямованість на себе	-,361	,378	,846	,371	,068
Спрямованість на задачу	,493	,935	-,090	-,097	,099
Гнучкість процесів мислення	,653	,490	,375	1,065	,224
Концентрація та розподіл уваги	,981	,521	,870	,708	,511

**a Dependent Variable:** Y – рівень надійності професійної діяльності фахівців-рятувальників

Необхідно відзначити, що імовірність помилки при складанні прогнозу за розробленою формулою складає 0,14%. Отже прогнозування професійно-психологічної надійності за виведеною формулою є достовірним.

Результати регресійного аналізу дозволили нам зробити висновок про те, що серед безлічі отриманих структурних компонентів, які можуть обумовлювати надійність професійної діяльності працівника аварійно-рятувального підрозділу, найбільш вагомими є: фактор «В», який свідчить про рівень інтелектуального розвитку особистості; рівень концентрації та розподілу уваги фахівця, гнучкість розумових процесів. Зазначені компоненти утворюють когнітивний блок. Також важливою є професійна спрямованість особистості, або спрямованість на задачу.

Окрім цього, суттєве значення для прогнозування професійної надійності мають фактор «С», який характеризує силу Я-особистості, особистісний фактор «А», що є показником екстраверсії чи інтроверсії людини та фактор «Q<sub>3</sub>», що складається з таких характеристик особистості як цілеспрямованість, вміння контролювати свої емоції та поведінку.

Таким чином, можна говорити про те, що головними компонентами, на які слід звертати увагу при розробці прогнозу професійної надійності фахівців ДСНС є когнітивний, мотиваційний та емоційно-вольовий блоки.

Запропонована формула складає «професійний портрет» надійного працівника аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС та представляє собою прогностичну модель успішності професійної діяльності. Таким чином, ми можемо рекомендувати використовувати надану модель для більш достовірної психологічної діагностики професійно-важливих якостей рятувальника та для розробки прогнозу щодо можливості кожного окремого фахівця досягти високого рівня професійної ефективності.

Також дана формула може використовуватись під час професійно-психологічного відбору фахівців до виконання діяльності в екстремальних умовах.

**Висновки.** Отримані у ході дослідження дані дозволяють зробити наступні висновки:

1. Рівень професійної надійності фахівця аварійно-рятувального підрозділу залежить від багатьох факторів. Серед основних з них можна виділити: стаж служби в ДСНС та аварійно-рятувальному підрозділі; рівень розвитку професійних умінь та навичок; сформованість пізнавальних процесів та спрямованості на взаємодію. При цьому, слід зазначити, що стаж роботи в ДСНС обумовлює рівень розвитку професійно необхідних навичок та визначає професійну спрямованість особистості.

2. Основні індивідуально-психологічні особливості, які впливають на рівень професійної надійності рятувальника шляхом факторного аналізу утворили три провідних фактори: когнітивний, мотиваційний та емоційно-вольовий.

3. На основі регресійного аналізу виведено загальний алгоритм розробки прогнозу надійності професійної діяльності фахівців аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС України, який містить в собі складові когнітивного компоненту, емоційно-вольового блоку в структурі особистості та її професійну спрямованість.

## ЛІТЕРАТУРА

Євсюков О. П. Психологічне прогнозування надійності діяльності працівників аварійно-рятувальних підрозділів МНС України: [монографія] / О. П. Євсюков, О. В. Тімченко. – Харків : УЦЗУ, 2007. – 288 с.

## УДК 159.9

*Широбоков Ю.М., к. психол. н., доцент, начальник кафедри психології та педагогіки Харківського університета Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба*

## ОСОБЛИВОСТІ ЦІЛЬОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО МОЖЛИВОГО ЗАХОПЛЕННЯ У ПОЛОН В ХОДІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Запропонований автором матеріал статті присвячений проблемі військового полону. Стаття являє собою короткий аналіз проблеми відносно вітчизняних та зарубіжних досліджень. В ній розкриваються мета і результати дослідження визначеної проблеми. Проведений аналіз дозволив визначити особливості психологічної підготовки до полону в ході антитерористичної операції.

*Ключові слова:* військовослужбовці, психологічна підготовка, полон, антитерористична операція.